

Ministerie van Financiën

Het Blauwe Boekje

De economie en begroting in grafieken en tabellen

Ministerie van Financiën

Ministerie van Financiën
Directie Algemene Financiële en Economische Politiek (AFEP)

Contact:
Jasper H. van Dijk
Jh.dijk@minfin.nl
070 – 34 27 379

23 oktober 2017

Hoofdstuk 1 De Nederlandse Economie	4
1.1. Economische Indicatoren	5
1.2. Huishoudens en Inkomen	11
1.3. Arbeid	18
1.4. Inkomensongelijkheid.....	26
1.5. Armoede.....	29
1.6. Huizenmarkt en huizenbezit	33
Hoofdstuk 2 Begroting	37
2.1. EMU-saldo en schuld	38
2.2. Inkomsten	44
2.3. Overheidsuitgaven	54
1. Zorg	56
2. Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt	60
A: Macro overzicht.....	61
B: Micro overzicht	64
3. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.....	67
4. Rentelasten staatsschuld.....	71

Hoofdstuk 1

De Nederlandse Economie

1.1. Economische Indicatoren

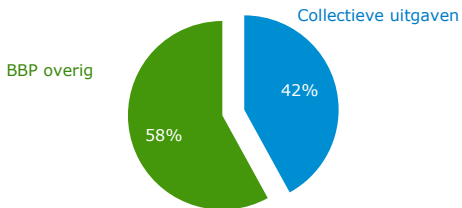
Het BBP van Nederland is meer dan 700 miljard...

Tabel 1. BBP vanuit de finale bestedingen, 2016		
BBP		<i>in mln</i>
	Totaal	702 641
	Per hoofd	41 158
		<i>in mln</i>
Consumptieve bestedingen	Totaal	484 374
Bruto investeringen in vaste activa	Totaal	140 049
Netto export	Totaal	77 348
	Totaal export (+)	579 317
	<i>waarvan</i> Goederen	447 927
	<i>waarvan</i> Diensten	131 390
	Totaal import (-)	501 969
	<i>waarvan</i> Goederen	364 210
	<i>waarvan</i> Diensten	137 759
Verandering in voorraden	Verandering in voorraden	870

Bron: CBS

...de overheid neemt daarvan meer dan een derde voor haar rekening...

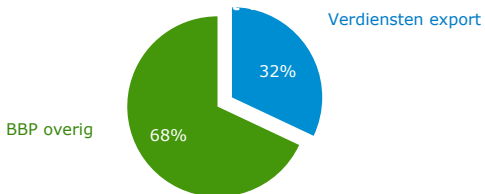
Figuur 1 EMU-saldorelevante overheidsuitgaven (% BBP)

Bron: Miljoenennota 2018

... en de totale verdienste aan de export is goed voor 32 procent van het BBP.

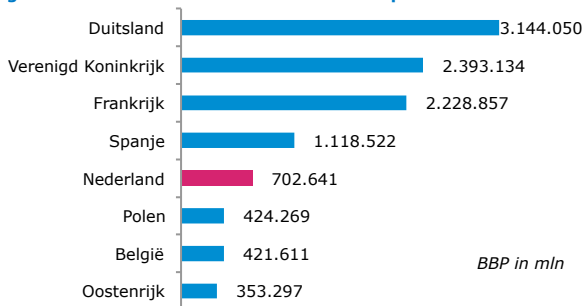
Figuur 2 Verdiensten export voor BBP

Bron: CBS

De Franse economie is drie keer zo groot en de Oostenrijkse de helft zo groot als de Nederlandse.

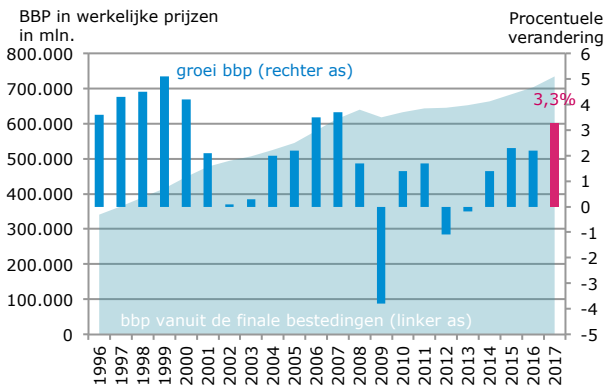
Figuur 2 BBP Nederland in internationaal opzicht

Bron: Eurostat

In 2017 groeit het BBP met 3,3 procent...

Figuur 3 Ontwikkeling van het BBP

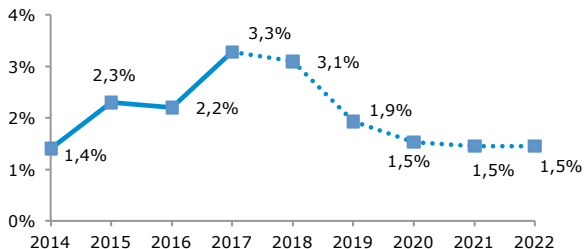

Bron: CPB

... en volgens de raming in het basispad is de komende jaren sprake van een gematigde groei.

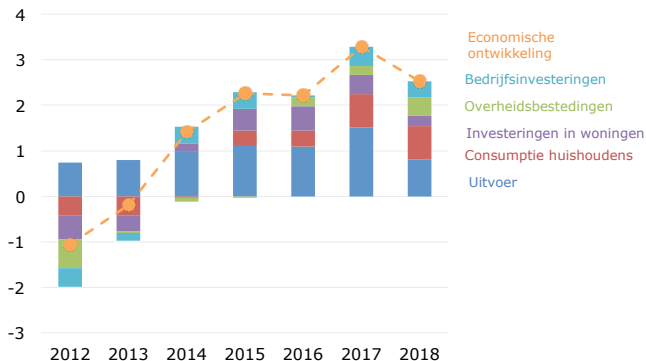
Figuur 4 Groei BBP (CPB oktober 2017)

Bron: CPB

De groei komt zowel uit het binnenland (consumptie en investeringen) als uit de export.

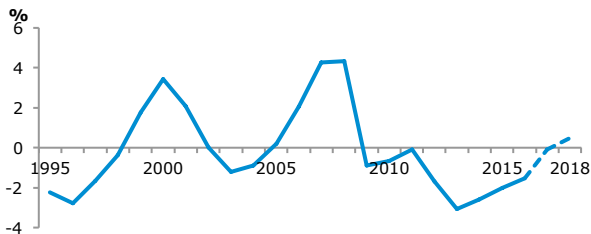
Figuur 6 Opbouw economische ontwikkeling

Bron: Miljoenennota 2018

De output gap, die na de crisis sterk negatief was, sluit naar verwachting rond 2018...

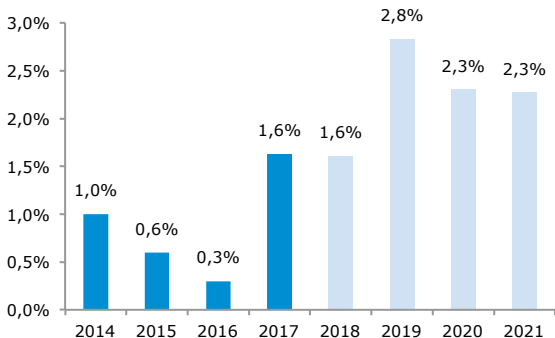
Figuur 7 Output gap (percentage van BBP)

Bron: CPB

... en volgens de raming trekt de inflatie verder aan.

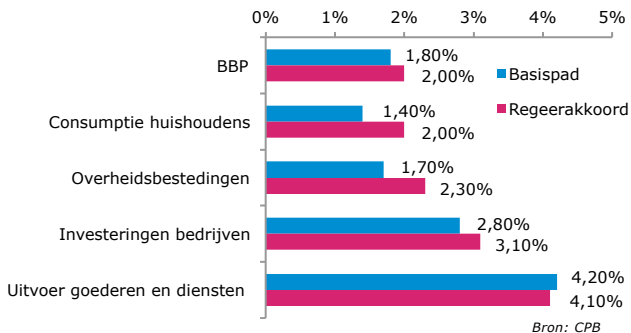
Figuur 8 Inflatie Nederland (CPI)

Bron: CPB (MLT 2017) en CBS

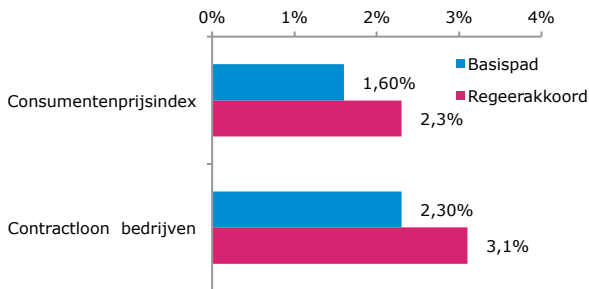
Het regeerakkoord leidt in 2021 tot extra economische groei...

Figuur 9 Macro-economische effecten Regeerakkoord I (2021)

... en zorgt voor een opwaartse druk op de prijzen en lonen.

Figuur 10 Macro-economische effecten Regeerakkoord II (2021)

1.2. Huishoudens en Inkomen

Nederland bestaat uit 7,5 miljoen huishoudens...

Tabel 2 Overzicht huishoudens, 2016

Aantal huishoudens	7 557 000
Gemiddelde grootte huishouden	2,2
Personen met inkomen per huishouden	1,7
Bruto modaal inkomen per persoon	36 500

Bron: CBS

... en die huishoudens hebben een modaal inkomen van 58.500 euro.

Tabel 3 Inkomen en vermogen huishouden, 2014

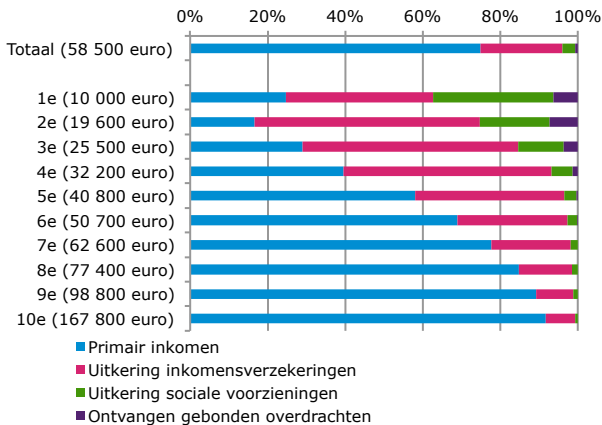
<i>Per huishouden</i>	
Gemiddeld bruto inkomen	59 600
Gemiddeld besteedbaar inkomen	35 000
Mediaan besteedbaar inkomen	29 000
Modaal bruto inkomen	58 500
Gemiddeld vermogen	159 000
Mediaan vermogen	19 400

Bron: CBS

Uitkeringen vormen een kwart van dit bruto-inkomen...

... en dit aandeel neemt af naarmate het inkomen stijgt.

Figuur 11 Samenstelling van het bruto inkomen naar deciel van huishoudens*, 2014

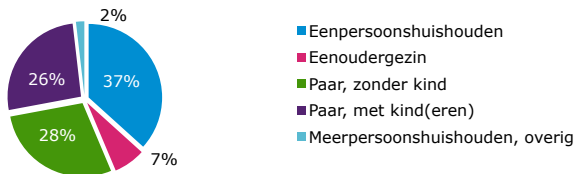

* Tussen haakjes staat het gemiddelde brutojaarincome per inkomensgroep

Bron: CBS

Meer dan een derde van de huishoudens is eenpersoons...

Figuur 12 Samenstelling huishoudens, 2015

Bron: CBS

... en de huishoudens met één volwassene hebben het vaakst een laag inkomen.

Tabel 4 Welvaart particuliere huishoudens, 2015

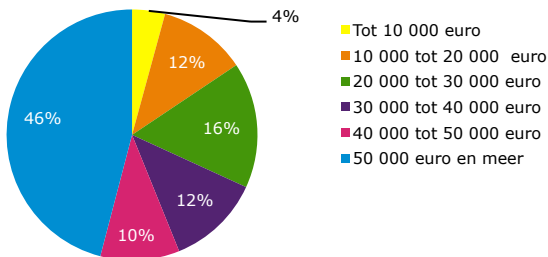
	Aantal huishoudens	Gemidd. Besteedbaar inkomen	Huish. met laag inkomen*	Mediaan vermogen
<i>x 1 000</i>				
Eenpersoonshuishouden	2 772,3	22 100	14,9 %	5 000
Meerpersoonshuishouden	4 782,8	49 100	5,6 %	39 000
Eenoudergezin	525,2	32 100	18,3 %	2 500
Paar, totaal	4 119,1	51 000	4,0 %	51 100
Paar, zonder kind	2147	44 000	3,1 %	76 700
Paar, met kind(eren)	1 972,2	58 700	5,0 %	31 200
Meerpersoonshuishouden, overig	138,5	54 800	6,6 %	13 700

Bron: CBS

* De lage-inkomensgrens is vastgesteld op 9.249 euro in prijzen van het jaar 2000. Dit bedrag komt in koopkracht ongeveer overeen met de koopkracht van een bijstandsuitkering voor een alleenstaande in 1979, toen deze op zijn hoogst was. Het inkomen wordt gestandaardiseerd en met behulp van consumentenprijsindices herleid naar het prijspeil in 2000

Bijna de helft van de huishoudens heeft een inkomen boven de 50.000 euro...

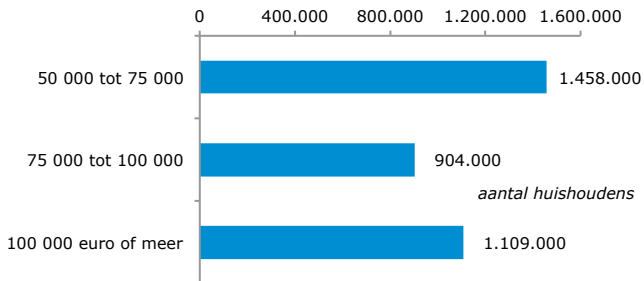
Figuur 13 Inkomensverdeling, aandeel huishoudens per bruto-inkomenklasse, 2014

Bron: CBS

... en daarvan zijn er 1,1 miljoen huishoudens met een inkomen boven de 100.000 euro.

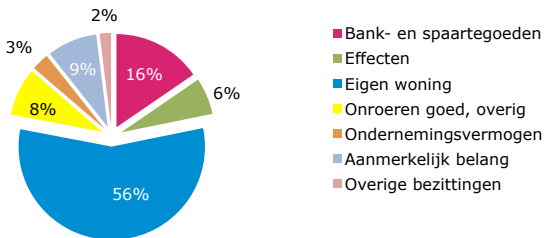
Figuur 14 Aantal huishoudens met bruto inkomen boven 50 000 euro

Bron: CBS

De eigen woning is het grootste onderdeel van het vermogen van huishoudens*...

Figuur 15 Opbouw vermogen huishoudens, 2015

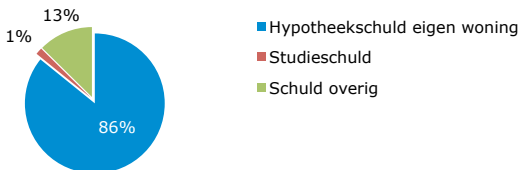

Bron: CBS

*exclusief 2^e pijler pensioenvermogen

... en de oorzaak voor het grootste deel van de bruto schuld.

Figuur 16 Opbouw schulden huishoudens, 2015

Bron: CBS

Een persvoorlichter verdient twee keer zoveel als een loodgieter.

Tabel 5 Bruto jaarsalaris per beroep, 2017			
Functie	Minimum	Mediaan	Maximum
Voorzitter RvB middelgrote org.	324.000	479.000	631.900
Commercieel directeur	121.500	182.400	207.200
Directeur groot ziekenhuis		173.000	
Minister		152.800	
SG ministerie		131.000	
Lid Tweede Kamer		107.600	
Fiscalist	71.400	100.800	119.900
Wethouder middelgrote stad		87.800	
Universitair docent	57.600	65.750	73.900
Wetgevingsjurist	49.100	61.000	72.900
Journalist dagblad	48.000	58.100	69.700
Persvoorlichter	41.900	53.100	64.300
Leraar Tweedegraads VO	36.100	45.600	55.100
Leraar basisschool	33.700	40.850	48.000
Politieagent B	31.100	40.300	49.500
Promovendus	30.400	34.600	38.800
Buschauffeur	32.700	34.200	40.900
Secretaresse	28.200	32.800	38.000
Medewerker Klantenservice	22.000	26.600	29.100
Loodgieter	19.000	24.300	25.900
Kapper	19.900	23.500	27.500
Soldaat	16.600	22.800	29.000
Stratenmaker	19.500	22.200	24.300
Wettelijk minimumloon		18.784	

Bron: Elsevier en Berenschot, salarisoverzicht 2017

Door het Regeerakkoord gaan alle groepen er in koopkracht op vooruit.

Tabel 7 Koopkrachteffect van Regeerakkoord, gemiddeld over 2018 - 2021

	Omvang	Basispad incl. beleidspakket	Effect beleidspakket
	% van totaal	% per jaar	% per jaar
Inkomensniveau			
<175% wml*	38	0,8	0,6
175-350% wml	37	1,3	0,9
35-500% wml	14	1,4	0,8
>500% wml	11	1,4	0,5
Inkomensbron			
Werkenden	63	1,4	0,8
Uitkeringsgerechtigden	9	0,6	0,6
Gepensioneerden	26	0,7	0,5
Huishoudtype			
Tweeverdieners	52	1,3	0,8
Alleenstaanden	43	0,9	0,6
Alleenverdieners	6	1,2	0,8
Gezinssamenstelling			
Met kinderen	25	1,5	0,8
Zonder kinderen	50	1,3	0,8
Alle huishoudens	100	1,1	0,7

Bron: CPB Budgettaire effecten Regeerakkoord

*wml = wettelijk minimumloon (18.784 euro bruto)

1.3. Arbeid

Tabel 8 Kerncijfers Arbeid, 2016

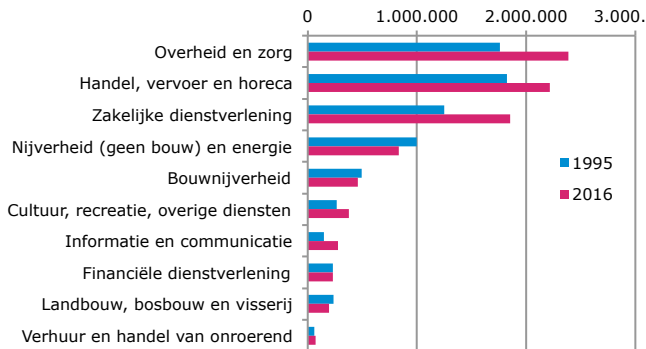
	Aantal personen	Als percentage van werkzame beroepsbevolking
Bevolking 15-75 jaar	12 768 000	
Beroepsbevolking ¹	8 942 000	
Werkzame beroepsbevolking	8 403 000	
Positie in de werkring		
Werknemer	7 000 000	83,3%
Werknemer met vaste arbeidsrelatie	5 158 000	
Werknemer met flexibele arbeidsrelatie	1 841 000	
Zelfstandige	1 403 000	16,7%
Zelfstandige zonder personeel (zzp)	1 028 000	
Zelfstandige met personeel	338 000	
Meewerkend gezinslid	37 000	
Arbeidsduur		
<i>Deeltijd</i>		
Totaal deeltijd	4 076 000	48,5%
Minder dan 20 uur per week	1 608 000	
Minder dan 12 uur per week	946 000	
12 tot 20 uur per week	662 000	
20 tot 35 uur per week	2 469 000	
20 tot 28 uur per week	1 177 000	
28 tot 35 uur per week	1 292 000	
<i>Voltijd</i>		
Totaal voltijd (35 uur of meer)	4 327 000	51,5%
Werkloze beroepsbevolking	538 000	6,0%

Bron: CBS

¹ Personen die betaald werk hebben (werkzame beroepsbevolking), of die geen betaald werk hebben, recent naar betaald werk hebben gezocht en daarvoor direct beschikbaar zijn (werkloze beroepsbevolking).

De meeste Nederlanders werken binnen de sector 'overheid en zorg'.

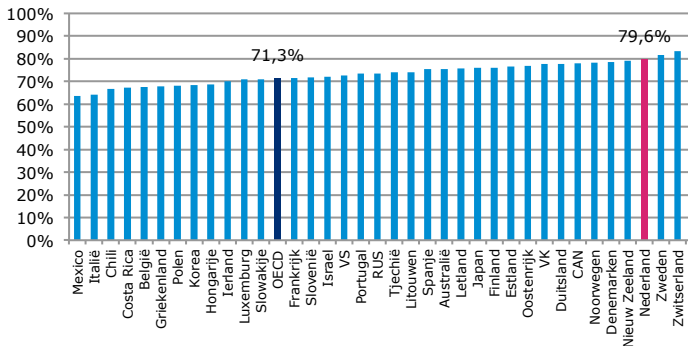
Figuur 17 Aantal werkzame personen per sector

Bron: CBS

Nederland kent een hoge arbeidsparticipatie...

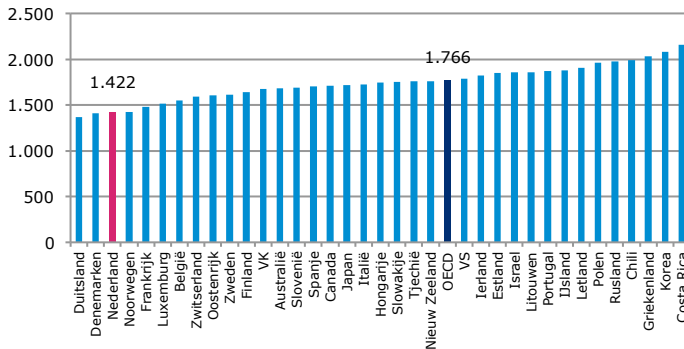
Figuur 18 Participatiegraad, internationaal*, 2016

* OECD neemt als definitie van beroepsbevolking de bevolking tussen 15 en 64 jaar; CBS hanteert daarentegen de inwoners tussen 15 en 75 jaar. Bron: OECD

... maar Nederlanders werken gemiddeld weinig uren...

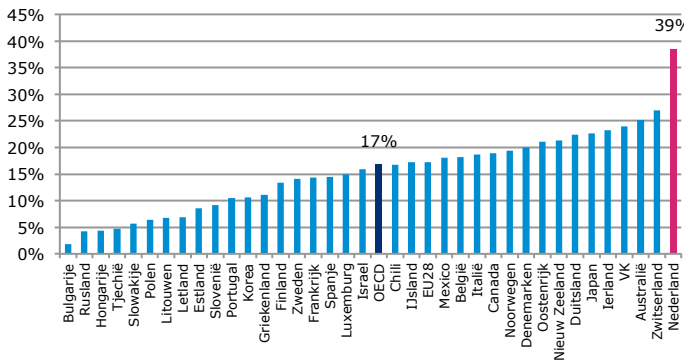
Figuur 19 Totaal aantal uren gewerkt per jaar, 2015

Bron: OECD

... door het hoge percentage dat deeltijd werkt...

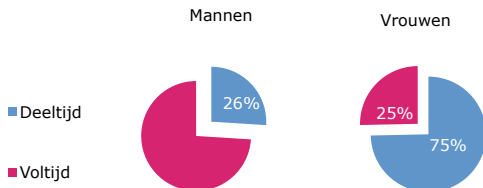
Figuur 20 Percentage parttime banen, 2016 (<30 uur per week)

Bron: OECD

... dit komt vaker voor onder vrouwen dan mannen.

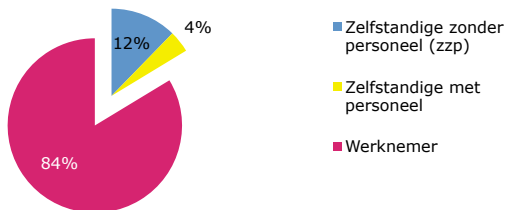
Figuur 21 Verdeling mannen vrouwen, voltijd en deeltijd, 2016

Bron: CBS

Ongeveer 15% van de werkenden is zzp'er...

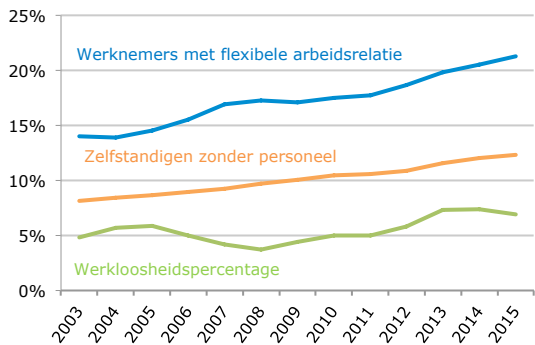
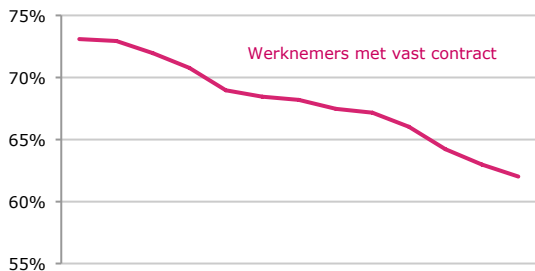
Figuur 22 Aandeel zelfstandigen, 2016

Bron: CBS

... een aandeel dat is toegenomen.

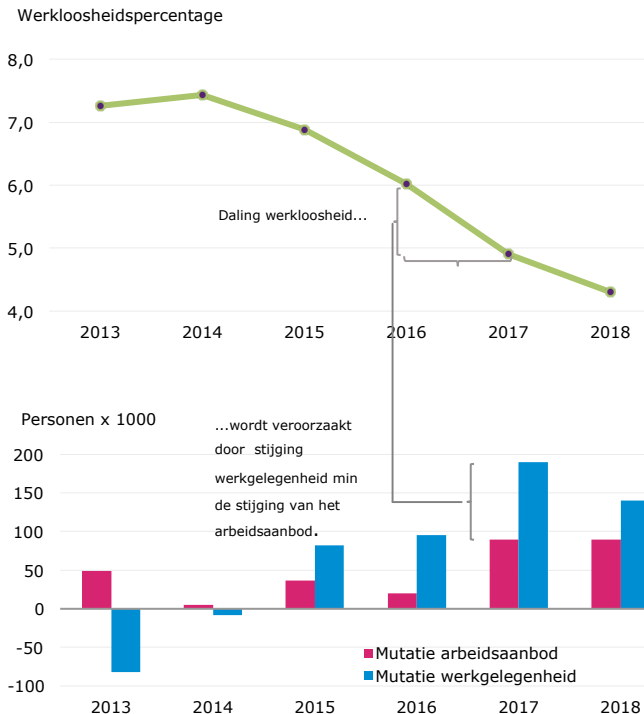
Figuur 23 Soorten contracten

Bron: CBS

De werkloosheid is afgelopen jaren afgenomen...

Figuur 24 Ontwikkeling werkloosheid

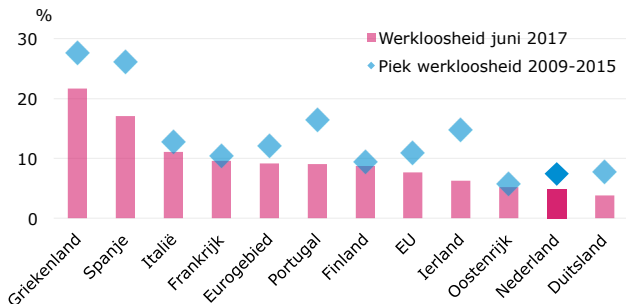

Bron: Miljoenennota 2018

... en is in Europees perspectief laag.

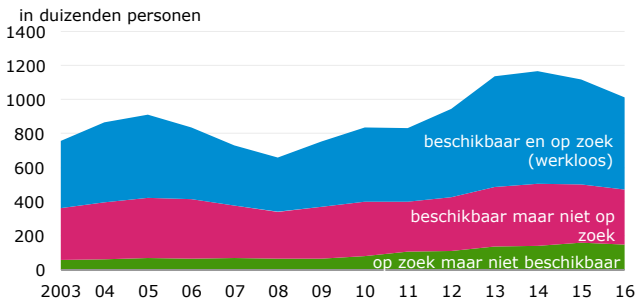
Figuur 25 Werkloosheid internationaal

Bron: Miljoenennota 2018

Er is echter nog een groot aandeel onbenut arbeidspotentieel van mensen die kunnen werken...

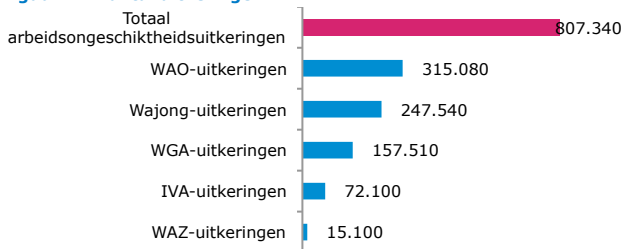
Figuur 26 Onbenut arbeidspotentieel

Bron: CPB

... en een deel dat niet kan werken.

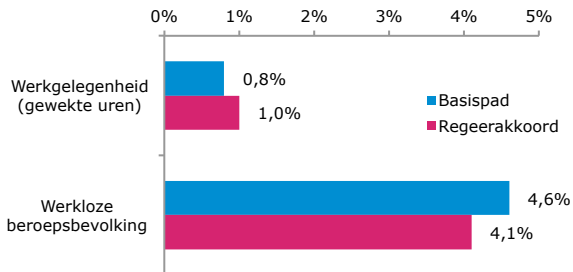
Figuur 27 Aantal uitkeringen

Bron: CPB

Het regeerakkoord heeft een positief effect op de werkgelegenheid in 2021.

Figuur Effecten regeerakkoord arbeid

Bron: CPB

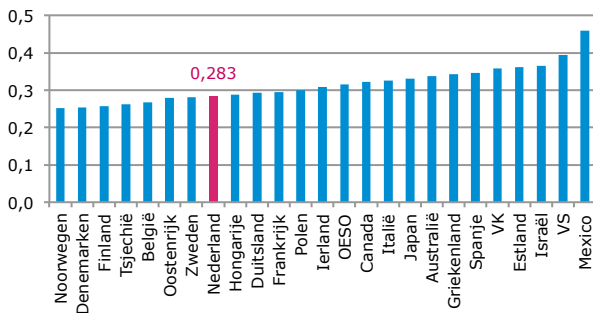
1.4. Inkomensongelijkheid

Er zijn verschillende indicatoren voor het meten van ongelijkheid.

- De **Gini-coëfficiënt**. De waarde van de Gini varieert tussen de één (waarbij al het inkomen bij één individu of huishouden ligt) en de nul (waarbij ieder persoon of huishouden hetzelfde inkomen heeft). De Gini weegt impliciet inkomensveranderingen van lage inkomensgroepen zwaarder dan die van hoge inkomens. Gini kan voor zowel bruto als besteedbaar inkomen berekend worden.
- De **relatieve interkwartielafstand (relatieve IKA)** geeft het verschil tussen het 75^e en 25^e inkomenspercentiel gedeeld door het mediaan inkomen weer. Dit is maatstaf van de ongelijkheid in het midden van de inkomensverdeling.
- De **80/20 ratio** toont het inkomensaandeel van de top 20% in verhouding tot de onderste 20%.
- De **90/10 ratio** toont de verhouding tussen het inkomensaandeel van de top 10% en de onderste 10%.

Ongelijkheid van inkomens is in internationaal perspectief in Nederland aan de lage kant...

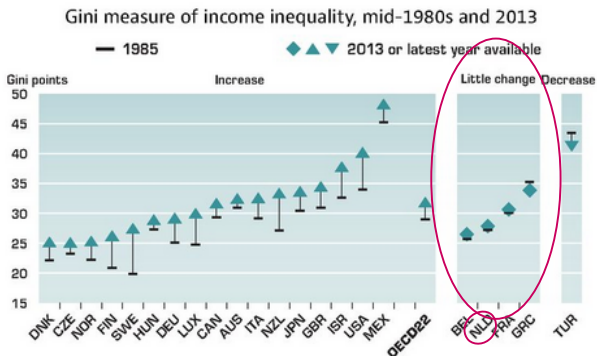
Figuur 28 Gini besteedbaar inkomen, 2014

Bron: OECD

... en stabiel.

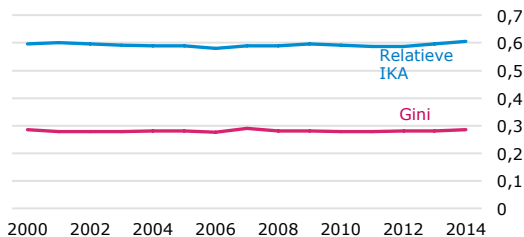
Figuur 29 Ontwikkeling internationale inkomensongelijkheid

Bron: OECD

De ongelijkheid in Nederland is, als vooral gekeken wordt naar de middeninkomens, constant...

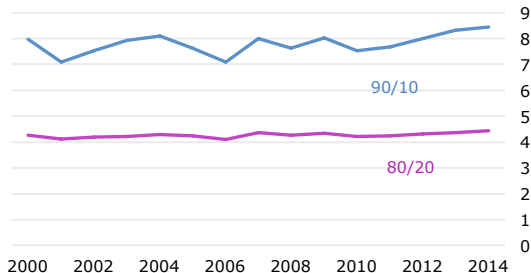
Figuur 30 De relatieve IKA en Gini van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen

Bron: CBS

... maar, gekeken naar de inkomensuiteersten, is er sprake van een lichte stijging in ongelijkheid.

Figuur 31 De 80/20 en 90/10 ratio van het gestandaardiseerd besteedbaar huishoudinkomen.

Bron: CBS

Door het regeerakkoord verdwijnt de oploop van de Gini-coëfficiënt in het basispad.

Tabel 9 Langetermijneffecten inkomensverdeling Regeerakkoord

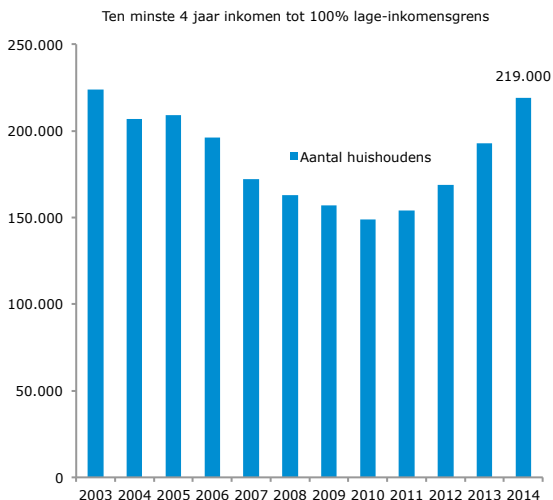
	Basispad	Basispad incl. RA	Effect RA
	%		
Relatieve mutatie in de Gini-coëfficiënt	2,7	-0,1	-2,7

Bron: CPB

1.5. Armoede

Als gekeken wordt naar het aantal huishoudens onder de lage-inkomensgrens, is er een toename in armoede te zien.

Figuur 32 Huishoudens onder lage-inkomensgrens*

* De lage-inkomensgrens is vastgesteld op 9.249 euro in prijzen van het jaar 2000. Dit bedrag komt in koopkracht ongeveer overeen met de koopkracht van een bijstandsuitkering voor een alleenstaande in 1979, toen deze op zijn hoogst was. Het inkomen wordt gestandaardiseerd en met behulp van consumentenprijsindices herleid naar het prijspeil in 2000.

Referentiebudgetten zijn een andere manier om armoede te bepalen...

Indicator armoede: Referentiebudgetten

- Basisbehoeftecriterium: de minimale uitgaven van een zelfstandig huishouden aan onvermijdbare, basale zaken zoals voedsel, kleding en wonen.
- Het niet-veel-maar-toereikendcriterium: basisbehoeftecriterium plus de minimale kosten van ontspanning en sociale participatie. Deze zaken zijn niet strikt noodzakelijk, maar veel mensen beschouwen ze wel als zeer wenselijk

Tabel 10 Grensbedragen voor diverse typen huishoudens, 2014*

	Basisbehoefte- Criterium	Niet-veel-maar- toereikendcriterium
Alleenstaande	9 71	1 063
Paar zonder kinderen	1 330	1 460
Paar met 1 kind	1 620	1 780
Paar met 2 kinderen	1 830	2 000
Paar met 3 kinderen	2 000	2 190
Eenoudergezin met 1 kind	1 300	1 410
Eenoudergezin met 2 kinderen	1470	1610
Eenoudergezin met 3 kinderen	1710	1870

*netto maandbedrag in euro's, lopende prijzen

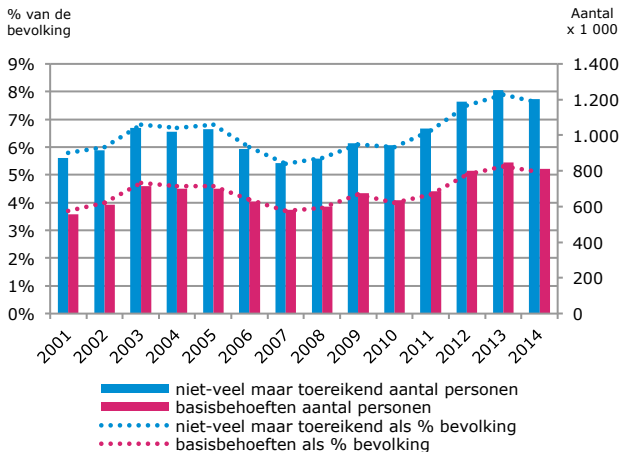
...en aan de hand hiervan zijn er meer dan 800.000 personen in Nederland arm...

Tabel 11 Aantal personen in armoede, 2014

	Aantal personen	Als percentage van de bevolking
Basisbehoeftecriterium	812 000	5,1 %
niet-veel-maar-toereikendcriterium	1 202 000	7,6 %

... een aantal dat hoger ligt dan in 2001...

Figuur 33 Personen in armoede, 2001-2014

...en van dat aandeel is ongeveer de helft langdurig arm*.

Tabel 12 Aantal personen in langdurige armoede, 2012

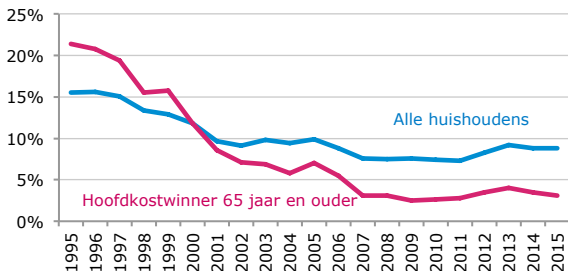
	Aantal personen	Als percentage van de totale groep armen
Basisbehoeftecriterium	376 000	47,4 %
niet-veel-maar-toereikendcriterium	666 000	56,5 %

*Langdurige armoede: arm in ten minste drie aaneengesloten jaren binnen een periode van vijf jaar.

Onder 65 plussers is armoede gedaald tot onder het gemiddelde van alle leeftijdsklassen.

Figuur 34 Huishoudens met laag inkomen

N.B. Armoede wordt berekend aan het de hand van het inkomen (inkomencriterium); vermogen wordt dus niet in beschouwing genomen. Met het toenemend aantal zelfstandigen, die sterk wisselend inkomen en vermogen hebben, is dit criterium minder geschikt om de financiële positie van inkomens weer te geven.

1.6 Huizenmarkt en huizenbezit

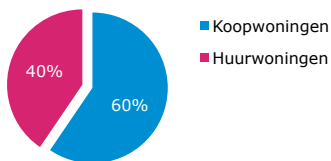
De Nederlandse woningvoorraad telt 7,6 miljoen woningen...

Tabel 13 Kerngegevens aantal koop en huurwoningen	
	September 2017
Gemiddelde verkoopprijs woning	€ 269 817
Aantal verkochte woningen (12 maanden)	236 546
	2015
Totale woningvoorraad	7 641 000
Aantal koopwoningen	4 546 395
Aantal huurwoningen	3 093 916
- Waarvan vrije sector huur	489 000
- Waarvan particulier gereguleerd	496 000
- Waarvan corporatie gereguleerd (sociale huur)	2 108 916

Bron: CBS en Staat van de Volkshuisvesting 2017

... waarvan 60 procent koop en 40 procent huur is...

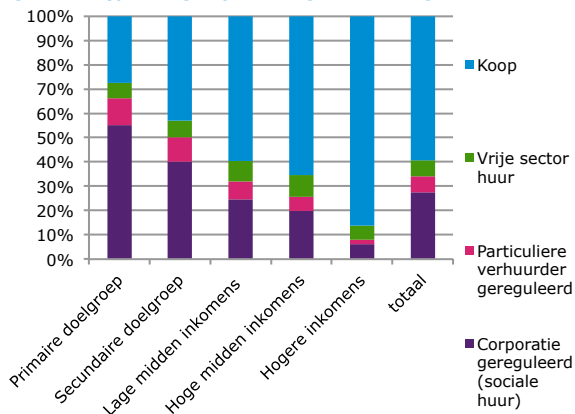
Figuur 35 Verdeling koop- en huurwoningen

Bron: Staat van de Volkshuisvesting 2017

...de sociale huur concentreert zich bij de lage inkomens.

Figuur 36 Type doelgroep naar segment woningmarkt, 2015

Bron: Staat van de Volkshuisvesting 2017

Primaire doelgroep: huishoudens met een inkomen tot de grens waarop men in aanmerking kan komen voor huurtoeslag. De grenzen voor de huurtoeslag zijn voor eenpersoonshuishoudens €22.100 en voor meerpersoonshuishoudens €30.000.

Secundaire doelgroep: huishoudens met een inkomen tussen de inkomensgrens voor de primaire doelgroep en € 35.739.

De gemiddelde hypotheek is meer dan 150.000 euro.

Tabel 14 Het gemiddelde huishouden met eigen huis

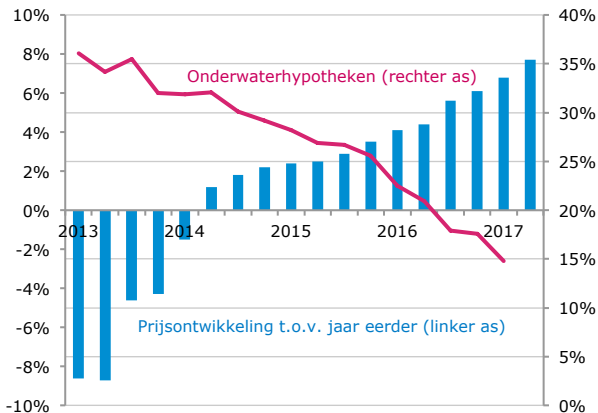
	2015
Hypotheekschuld	€ 154 000*
Woningwaarde	€ 249 000
Hypotheekschuld /woningwaarde (LTV)	0,62

Bron: CBS

*netto van aflossing, exclusief spaarhypotheken

Het aantal huishoudens met een onderwaterhypotheek neemt af en is 14 procent in 2017...

Figuur 37 Aantal huizen onderwater*

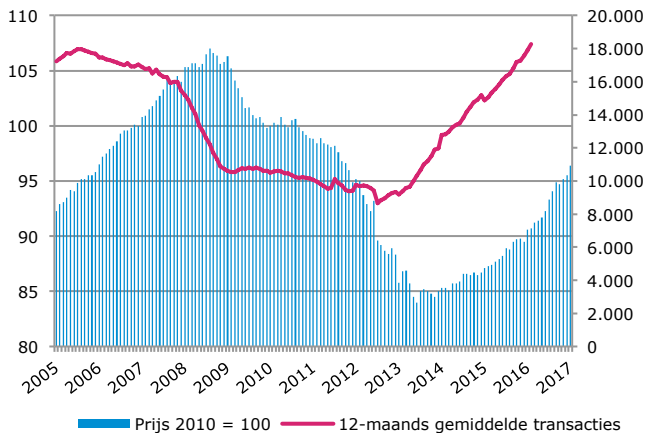

Bron: DNB

*percentage huishoudens met woningwaarde lager dan de hypotheekschuld

...dit komt vooral omdat de huizenprijzen sterk zijn gestegen.

Figuur 38 Prijzen en aantal transacties koopwoningen

Bron: DNB

Hoofdstuk 2

Begroting

2.1. EMU-saldo en schuld

Tabel 15 EMU-schuld en saldo – Miljoenennota 2018

	2017	2018
	<i>in miljarden</i>	
Overheidsinkomsten	270,2	282,2
Overheids netto-uitgaven	264,3	274,7
EMU-saldo centrale overheid	5,9	7,8
EMU-saldo decentrale overheid	-1,8	- 1,7
Feitelijk EMU-saldo	4,0	6,1
Feitelijk EMU-saldo (in procenten bbp)	0,6%	0,8%
EMU-schuld	421	416
EMU-schuld (in procenten BBP)	57,5%	54,4%

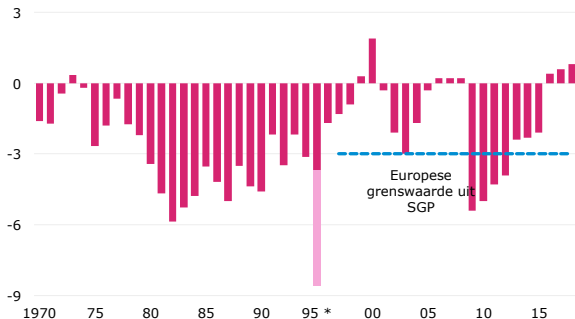
Bron: Miljoenennota 2018

Het EMU-saldo is het verschil tussen inkomsten en uitgaven van de overheid. Inkomsten en uitgaven worden daarbij geboekt in het jaar dat economische waarde gecreëerd wordt of wanneer een recht dan wel verplichting ontstaat.

De EMU-schuld is gedefinieerd als de geconsolideerde overheidsschuld, gewaardeerd tegen nominale waarde, exclusief de transitorische schuld en de schuld op de titel financiële derivaten. Door het verschil in waarderingsgrondslag is de som van de schuldtitels van de EMU-schuld (nominaal) niet gelijk aan de som van de schuldtitels in de nationale rekeningen (marktwaarde). De schuld bestaat uit de titels: chartaal geld, kortlopende waardepapieren, obligaties, kortlopende leningen en langlopende leningen.

Het EMU-saldo is de komende jaren positief, maar dat is zeldzaam...

Figuur 39 Ontwikkeling in EMU-saldo (in procenten BBP)

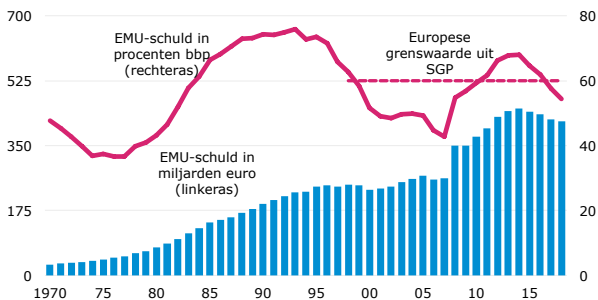

* Het EMU-saldo 1995 wordt vertekend door een eenmalige uitgave van 4,9 procent bbp vanw de balansverkortung tussen Rijk en woningcorporaties in dat jaar.

Bron: Miljoenennota 2018

... de EMU-schuld neemt af.

Figuur 40 Ontwikkeling in EMU-schuld

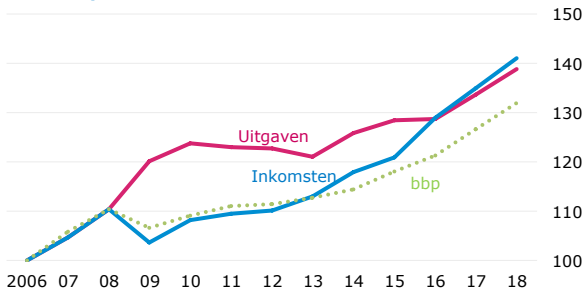

Bron: Miljoenennota 2018

Na de crisis vertegenwoordigen overheidsinkomsten en -uitgaven een groter deel van het BBP...

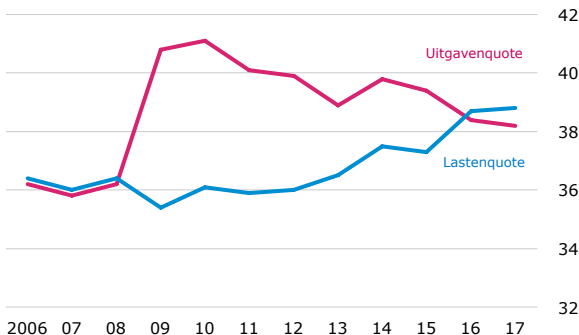
Figuur 41 Ontwikkeling uitgaven, inkomsten en economie (2006=100)

Bron: Miljoenennota 2018

...met name in 2009 zijn de uitgaven fors opgelopen, sindsdien zijn ze geleidelijk aan het dalen.

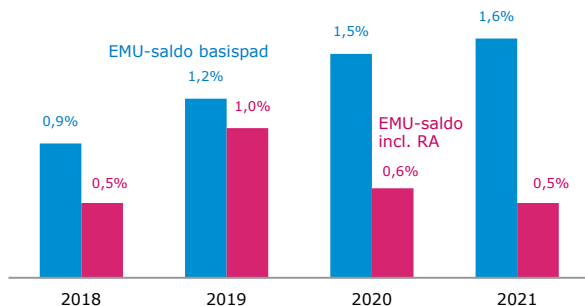
Figuur 42 Uitgaven en lastenquote (in procenten bbp)

Bron: Miljoenennota 2018

Door het regeerakkoord verslechtert het EMU-saldo...

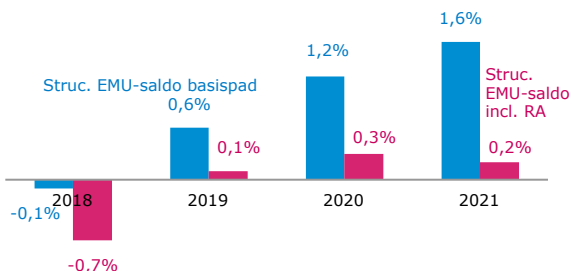
Figuur 43 Effecten regeerakkoord (RA) op EMU-saldo

Bron: CPB

... en het structureel EMU-saldo; in 2018 is het structureel tekort groter dan de Europese grenswaarde*.

Figuur 44 Effecten regeerakkoord op structureel EMU-saldo

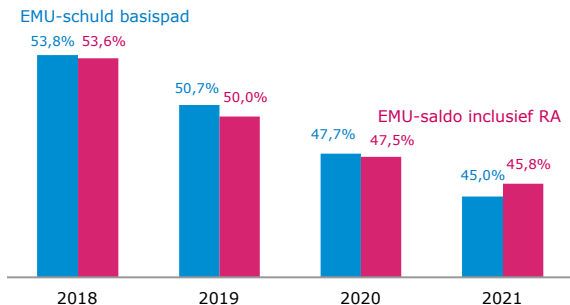

Bron: CPB

*Volgens de Europese begrotingsregels mag het structureel tekort maximaal 0,5% bedragen; over een periode van 2 jaar mag hiervan in totaal 0,5% bbp van afgeweken worden.

De EMU-schuld daalt door het regeerakkoord verder, maar komt in 2021 iets hoger uit dan het basispad.

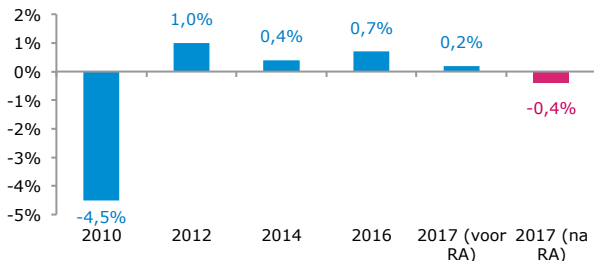
Figuur 45 Effecten regeerakkoord (RA) op EMU-schuld

Bron: CPB

Het houdbaarheidstekort verslechtert door het regeerakkoord.

Figuur 46 Houdbaarheidssaldo* (als % van bbp)

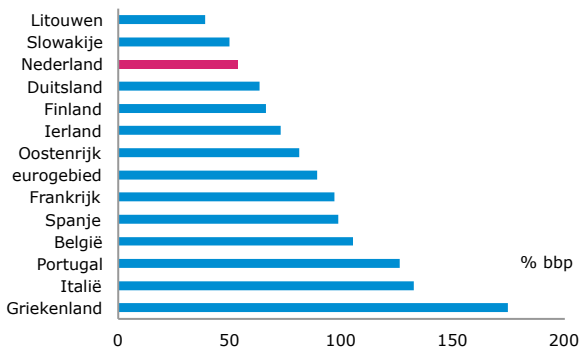
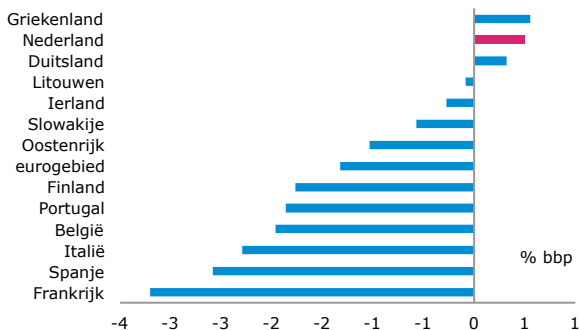

Bron: CPB

*Het houdbaarheidssaldo geeft weer of de collectieve voorzieningen op de lange termijn houdbaar zijn, zonder dat er bezuinigd hoeft te worden of de belastingen hoeven te worden verhoogd.

Vergeleken met andere eurolanden staat de Nederlandse begroting er goed voor.

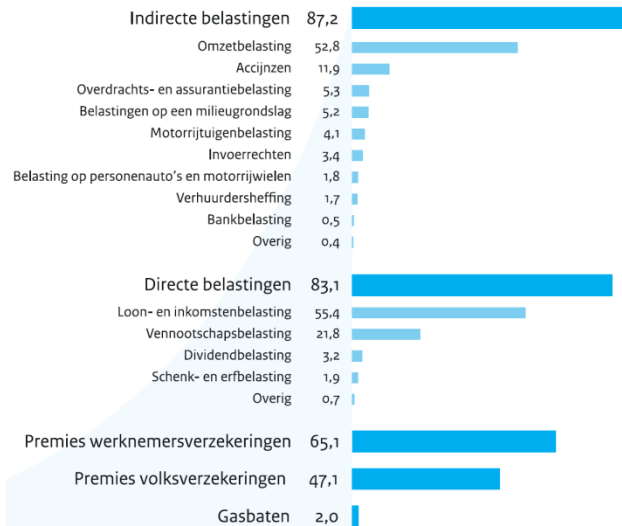
Figuur 47 EMU-saldo en schuld internationaal perspectief, 2018

Bron: Europese Commissie en CPB

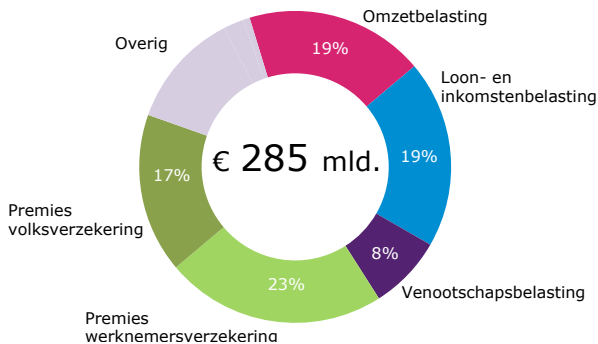
2.2. Overheidsinkomsten

Inkomsten - Miljoenennota 2018

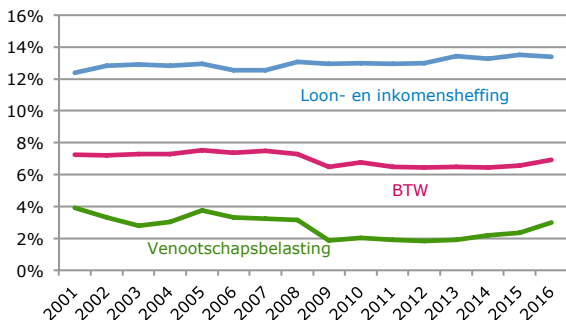
Totaal: € 285 mld.

Figuur 48 Verdeling overheidsinkomsten

De inkomsten op loon- en inkomensheffing zijn ondanks de crisis de afgelopen jaren toegenomen.

Figuur 49 Belastinginkomsten als % van BBP

1. Indirecte belastingen (stand 2017)

A. Omzetbelasting (btw)

Producten laag btw tarief:

- Voedingsmiddelen
- Water
- Agrarische goederen
- Geneesmiddelen en hulpmiddelen
- Kunst, verzamelvoorwerpen en antiek
- Boeken en periodieken
- Gas en minerale olie voor de tuinbouw

Algemeen tarief	21%
Laag tarief	6%
	<i>in 2021 9%</i>

B. Accijnzen

1. Alcoholaccijns en frisdrankbelasting

Per glas

Accijns glas bier	€ 0,09
Accijns glas wijn	€ 0,09
Accijns glas sterke drank	€ 0,21

Tarief per 100 liter

Bier (Plato 7-11%)	€ 28,49
Bier (Plato 11-15%)	€ 37,96
Wijn (meer dan 8,5% alcohol)	€ 88,30
Gedestilleerd (per volume % alcohol)	€ 16,86
Limonade	€ 8,83
Vruchtensap, groentesap, mineraalwater	€ 8,83

2. Tabaksaccijns

Shag (pakje 40 gram)	€ 3,97
Accijns sigaretten, 19 stuks (€5,50)	€ 3,45

3. Brandstofaccijns

Per liter, excl. Btw en excl. voorraadheffing

Benzine (Euro loodvrij)	€ 0,77
Diesel	€ 0,49
LPG (1 liter = 0,54 kg)	€ 0,18

2. Directe belastingen

Veranderingen in 2021 door Regeerakkoord in paars.

A. Loon- en inkomstenbelasting

Box 1: Belastbaar inkomen uit werk en woning

Tabel 16 Belastingsschijven, 2017

	Loon (jaarbasis)	Belasting	Loon (jaarbasis)	Belasting
Schijf 1	0 - 19 982	36,55%	0 - 68 516	36,93%
Schijf 2	19 983 - 33 791	40,80%	68 517 - en meer	49,50%
Schijf 3	33 792 - 67 072	40,80 %		
Schijf 4	67 073 - en meer	52,00 %		

Box 2: Aanmerkelijk belang

Tarief 2017: 25%

Tarief 2021: 28,5%

Een aanmerkelijk belang ontstaat als een belastingplichtige ten minste 5% van het aandelenkapitaal van een vennootschap of coöperatie bezit. Hierbij dienen indirecte belangen ook meegerekend te worden (bijv.

mogelijk bezit door optierechten). Indien de belastingplichtige een partner heeft, dient het belang van beide partners bij elkaar opgeteld te worden.

Belasting over het voordeel in vennootschap of coöperatie. Twee soorten:

- reguliere voordelen, zoals dividend
- vervreemdingsvoordelen, zoals verkoopwinst op aandelen

Het belastbaar inkomen in box 2 is het voordeel verminderd met de persoonsgebonden aftrek en te verrekenen verliezen in box 2.

Box 3: Sparen en beleggen

Tabel 18 Tarieven Box 3				
	Vermogen uit sparen en beleggen	Tarief 2017	Vermogen uit sparen en beleggen	Tarief 2021
Schijf 0	Eerste € 25 000		Eerste € 30 000	
Schijf 1	€ 0 t/m € 75 000	2,87 %		2,84 %
Schijf 2	€ 75 001 t/m € 975 000	4,60 %		4,47 %
Schijf 3	€ 975 001 en meer	5,93 %		5,38 %

In box 3 worden (fictieve) inkomsten uit sparen en beleggen belast. De belasting die in box 3 geheven is de vermogensrendementsheffing. Inkomsten uit vermogen worden berekend met een forfaitair rendement. Dit forfaitaire rendement was voorheen één vast percentage van 4%, per 2017 is het afhankelijk van de hoogte van het totale vermogen.

Over het forfaitaire rendement wordt een vast belastingpercentage van 30% berekend. Daarmee komt de effectieve belasting over het vermogen voor het jaar 2017 uit op een percentage variërend van 0,86% tot 1,62%.

Heffingskortingen

Tabel 19 Heffingskortingen		
	2017	2021
Algemene heffingskorting	€ 2 254	€ 2 734
Inkomensgrens afbouw algemene heffingskorting	€ 19 982	€21 129
Maximale arbeidskorting	€ 3 223	€ 3 964
Inkomensgrens afbouw arbeidskorting	€ 32 444	€ 37 084
Afbouwpercentage arbeidskorting	3,60 %	6,00 %
Ouderenkorting	€1 292	€ 1 652
Afbouwpercentage ouderenkorting	-	15,00 %
Ouderenkorting hoog inkomen	€ 71	-
Inkomensgrens (afbouw) ouderenkorting	€ 36 057	€ 38 125
Alleenstaande ouderenkorting	€ 438	€ 445
Inkomensafhankelijke combinatiekorting	€ 2 778	€ 2 939
Opbouw inkomensafhankelijke combinatiekorting	6,16%	11,45%

B. Vennootschapsbelasting

Tabel 20 Tarieven vennootschapsbelasting

	Grensbedrag	Tarief 2017	Tarief 2021
Schijf 1	0 t/m 200.000	20%	16%
Schijf 2	200.000 en hoger	25%	21%

Innovatiebox

De innovatiebox is ingevoerd om innovatief onderzoek door ondernemers fiscaal te stimuleren. Alle winsten die u behaalt met innovatieve activiteiten, vallen in deze box. Voor deze winsten is het tarief van de vennootschapsbelasting dan:

	2017	2021
Tarief	5%	7%

C. Dividendbelasting

2017

Als een vennootschap dividend uitkeert aan aandeelhouders moet er 15% ingehouden worden over het dividend dat wordt uitgekeerd.

2021

Afgeschaft

D. Schenk- en erfbelasting

Tabel 21 Tarieven schenk- en erfbelasting, 2017

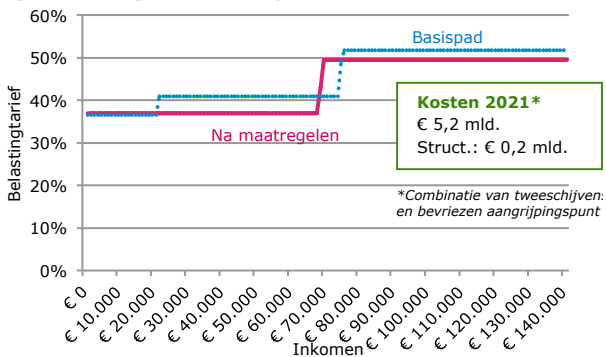
Grensbedrag	Tariefgroep 1 partners en kinderen	Tariefgroep 1a (achter)klein- kinderen	Tariefgroep 2 overige verkrijgers
0 - € 122 269	10%	18%	30%
€ 122 269 en meer	20%	36%	40%

2.2. Wijzigingen directe belastingen Regeerakkoord

Berekeningen Financiën

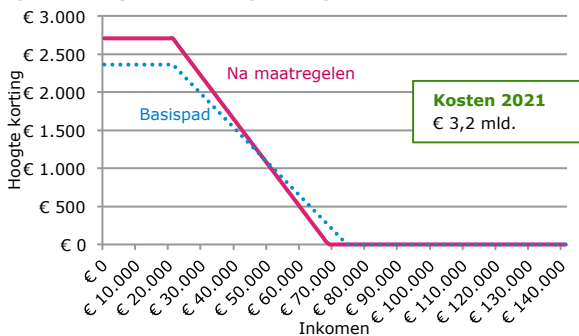
Door Regeerakkoord komt er een tweeschijvenstelsel...

Figuur 50 Marginale druk schijven en tarieven

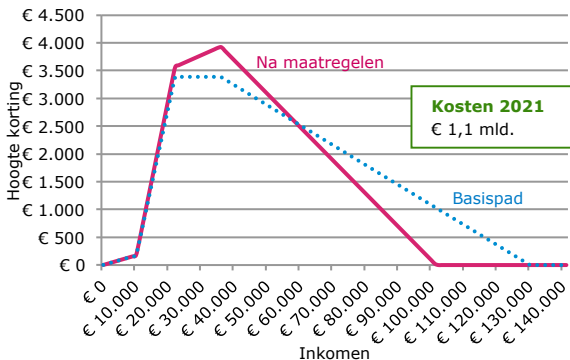
... stijgt de algemene heffingskorting...

Figuur 51 Algemene heffingskorting

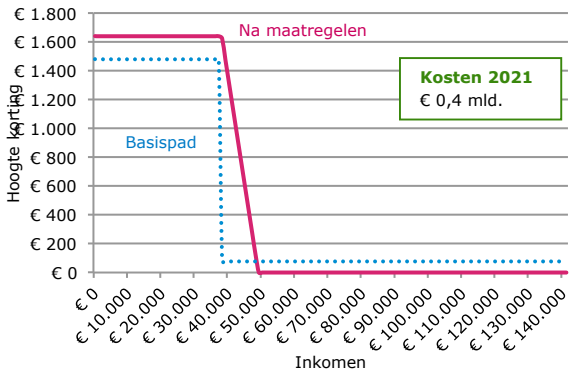
...stijgt de arbeidskorting voor middeninkomens...

Figuur 52 Arbeidskorting

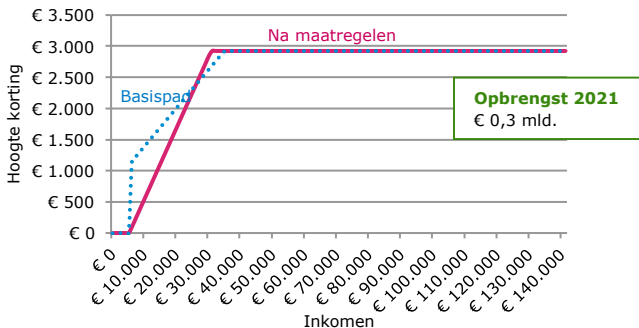
...stijgt de ouderenkorting...

Figuur 53 Ouderenkorting

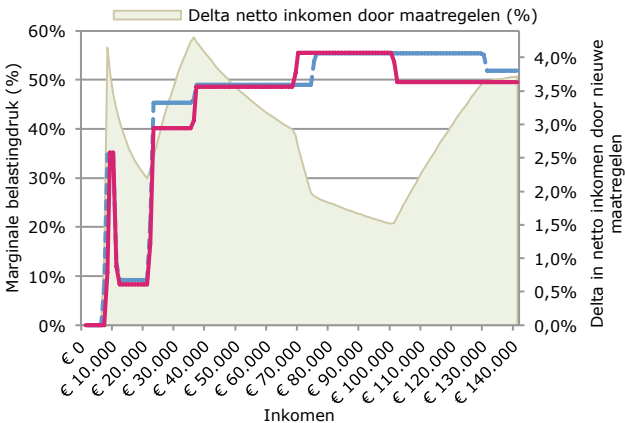
...daalt de combinatiekorting...

Figuur 54 Inkomensafhankelijke combinatiekorting

...met het effect van toenames in het netto inkomen

Figuur 55 Marginale druk t.o.v. basispad*

2.4. Overheidsuitgaven

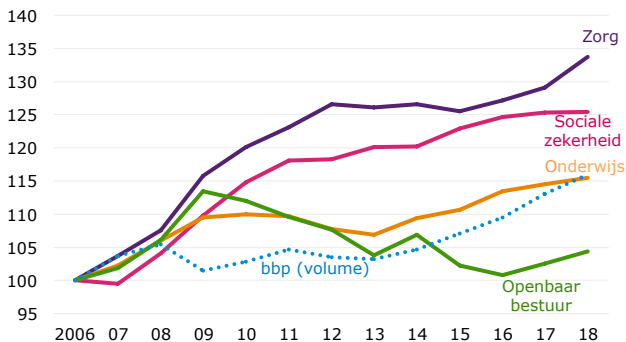

Uitgaven – Miljoenennota 2018

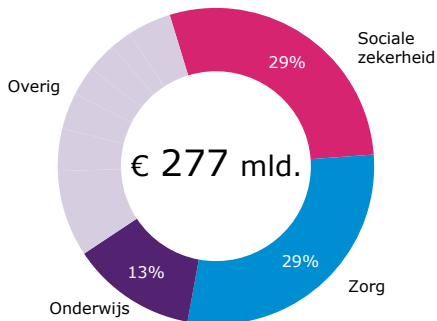
Totaal: € 277 mld.

Figuur 56 Ontwikkeling reële collectieve uitgaven (index, 2006=100)

Bron: Miljoenennota 2018

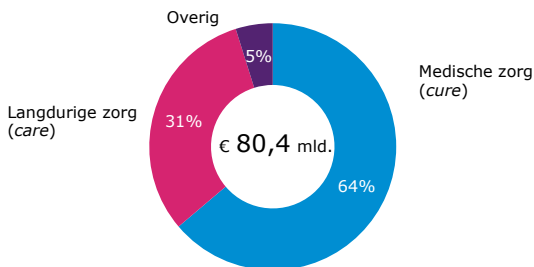
Figuur 57 Verdeling collectieve uitgaven

1. Zorg

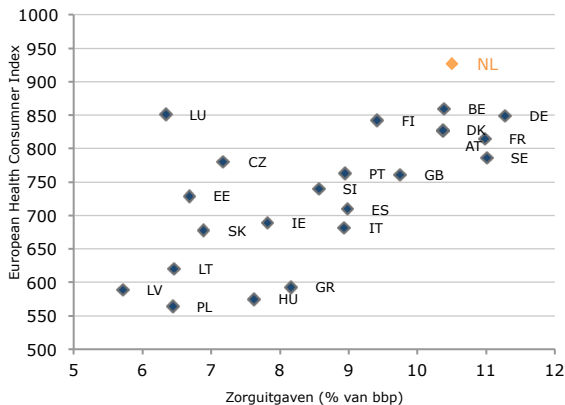
Figuur 58 Verdeling uitgaven zorg

Bron: Miljoenennota 2018

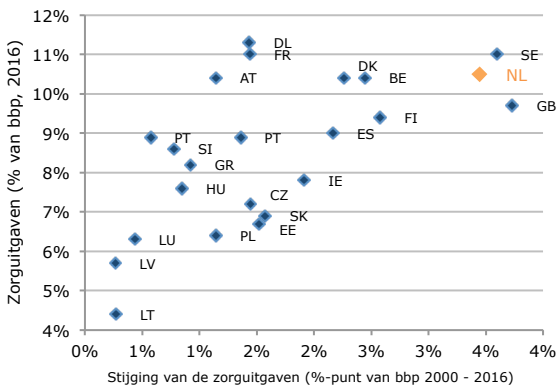
Zorg in Nederland is van goede kwaliteit, maar we geven er ook veel aan uit...

Figuur 59 Zorguitgaven en kwaliteit van zorg in Europese landen

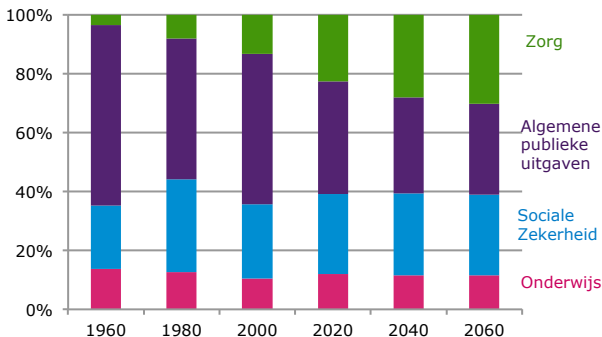
...de uitgaven stijgen snel...

Figuur 60 Zorguitgaven in Europese landen

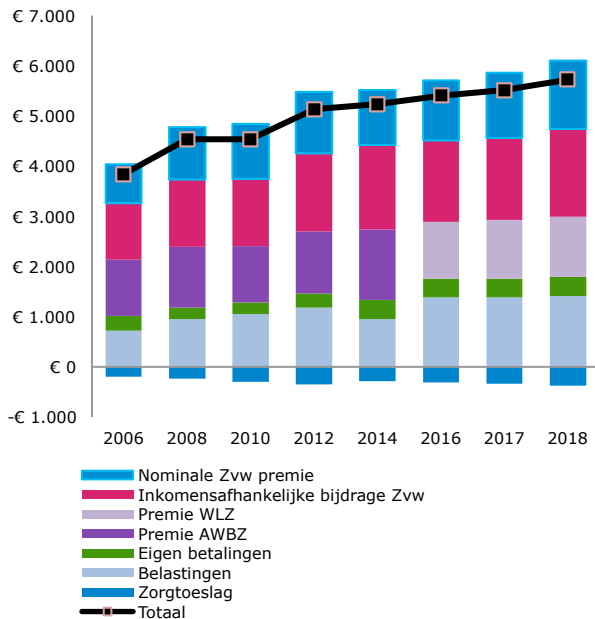
...en beslaan een stijgend aandeel van de publieke uitgaven.

Figuur 61 Zorguitgaven t.o.v. publieke uitgaven

Per persoon stijgen de zorguitgaven...*

Figuur 62 zorguitgaven per persoon

* De stijgende zorguitgaven worden het meest zichtbaar in de toename van de eigen betalingen, waaronder het eigen risico. Het aandeel minder zichtbare betalingen, waaronder belastingen en inkomensafhankelijk premies, is echter groter.

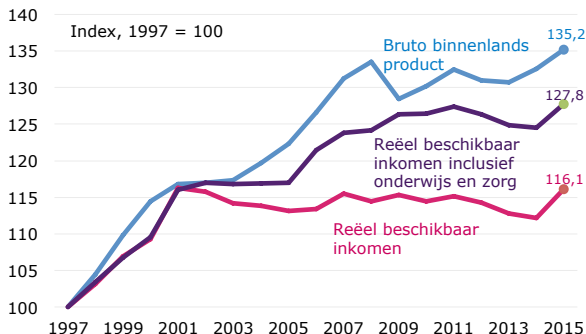
...en deze bijdrage is inkomensafhankelijk.

Tabel 22 Bijdrage aan zorg in inkomens categorie, 2017

	Alleenstaand		Paar met kinderen	
	Zorgkosten	Kosten als % inkomen	Zorgkosten	Kosten als % inkomen
Wml	€ 3 373	17%	€ 3 869	19%
Modaal	€ 7 659	21%	€ 9 048	24%
2x Modaal	€ 10 989	15%	€ 12 335	17%
3x Modaal	€ 12 650	11%	€ 13 996	13%

De stijging in zorguitgaven beperkt (de groei van) het besteedbaar inkomen van huishoudens

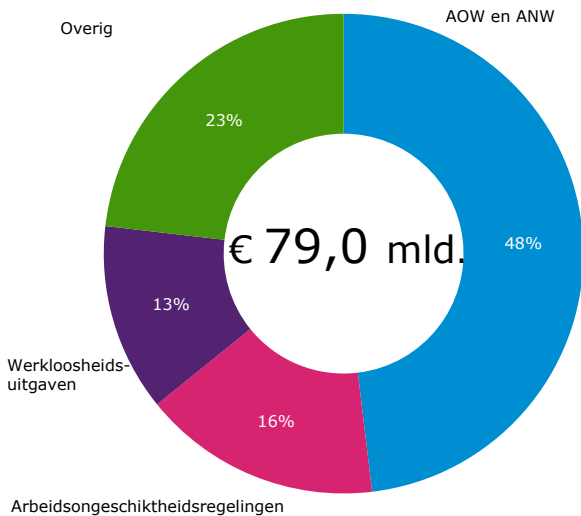
Figuur 64 Ontwikkeling reëel beschikbaar inkomen huishoudens versus bbp

2. Sociale Zekerheid en Arbeidsmarkt

Figuur 65 Uitgaven SZW opgesplitst

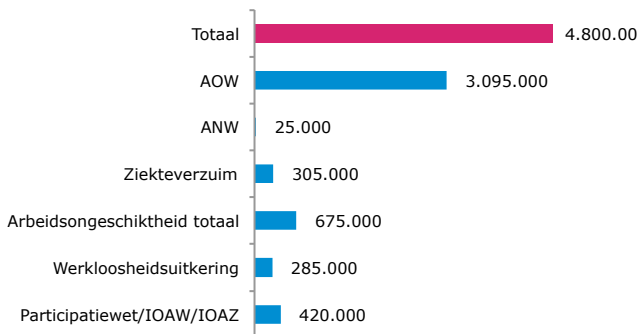

Bron: Miljoenennota 2018

A: Macro-overzicht

Nederland kent 4,8 miljoen economisch inactieven...

Figuur 66 Overzicht aantal actieven en inactieven, 2017

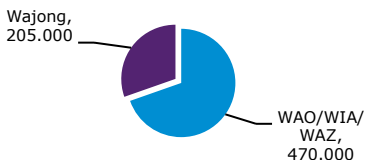
... en 6,97 miljoen economisch actieven.

Bron: CPB

...en van de 675.000 mensen die arbeidsongeschikt zijn, zitten er 205.000 in de Wajong.

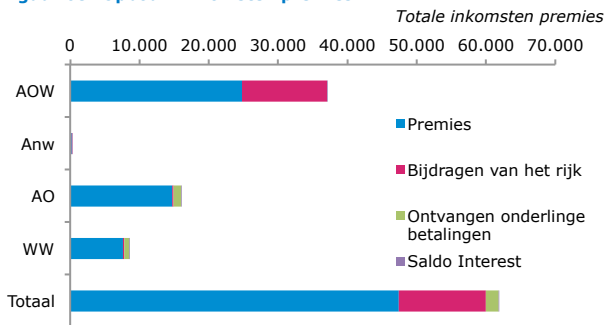
Figuur 67 Arbeidsongeschiktheid aantal, 2017

Bron: CPB

De uitkeringen worden voornamelijk bekostigd door middel van premies.

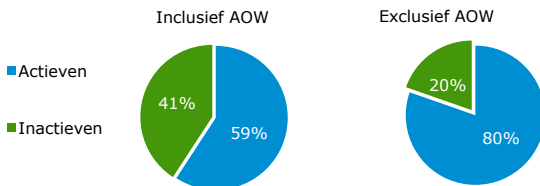
Figuur 68 Opbouw inkomsten premies

Bron: Miljoenennota 2018

Een groot deel van de inactieven zit in de AOW...

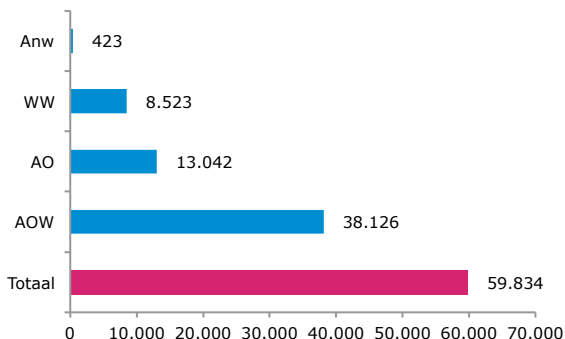
Figuur 69 Actieven en Inactieven, 2017

Bron: CPB

... en AOW beslaat dan ook het grootste deel van de uitgaven.

Figuur 70 Uitgavenvolumes uitkeringen/verstrekkingen (x 1 000 euro), 2017

Bron: SZW en CPB (MEV 2018)

B: Micro-overzicht

Een bijstanduitkering voor een alleenstaande is 983 euro...

Tabel 23 Hoogte uitkering per maand, januari 2017

	Gehuwd/samenwonend	Alleenstaanden
Netto bijstanduitkering ²	€ 1 404 ¹	€ 983
Max. vermogen voor recht op bijstand	€ 11 880	€ 5 940
IOAW en IOAZ ³	€ 1 618 ¹	€1 251 ⁴
<i>Alle bedragen zijn inclusief vakantie-uitkering</i>		

¹ Uitkeringsbedrag *per koppel*

² Tussen 21 en 65 jaar

³ De IOAW (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte werkloze werknemers) is bedoeld voor oudere langdurig werklozen. De IOAZ (Wet inkomensvoorziening oudere en gedeeltelijk arbeidsongeschikte gewezen zelfstandigen) is bedoeld voor ex-zelfstandigen van 55 jaar of die noodgedwongen hun bedrijf of beroep moesten beëindigen.

⁴ Betreft alleenstaanden zonder meerderjarige bewoners.

...en een AOW voor een alleenstaande is 1199 euro.

Tabel 24 Hoogte AOW-uitkering, 2017

Situatie van AOW'er	Netto maandbedrag per persoon
Samenwonend en beide AOW	€ 820
Samenwonend en partner geen AOW-leeftijd	€ 1640
Alleenstaanden	€ 1199
<i>Alle bedragen zijn inclusief vakantie-uitkering</i>	

Het (bruto) minimumloon voor een 16-jarige is 540 euro...

Tabel 25 Minimumjeugdloon, 2017

Leeftijd	Bruto bedrag per maand
22 jaar en ouder	€ 1 565
21 jaar	€ 1 331
20 jaar	€ 1 096
19 jaar	€ 861
18 jaar	€ 744
17 jaar	€ 618
16 jaar	€ 540
15 jaar	€ 470

...en iemand in de Wajong heeft recht op 75% daarvan.

Wajong

De Wet arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicapten (Wajong) biedt jonggehandicapten een uitkering op minimumniveau. En bedraagt 75% van het minimumjeugdloon.

Bij arbeidsongeschiktheid ontvangt een werknemer maximaal 75% van zijn of haar dagloon...

Wet arbeidsongeschikt (WAO)

Tijdelijke loondervingsuitkering WAO

Ouder dan 33 jaar. Maximaal 75% van dagloon bij volledige arbeidsongeschiktheid

Vervoluitkering WAO

Een vervoluitkering WAO krijgt men na afloop van de loondervingsuitkering WAO en is meestal lager. Dat komt omdat bij het

berekenen van de vervolguitering WAO nog maar voor een deel rekening gehouden wordt met het vroegere dagloon.

Ziektewet (zw)

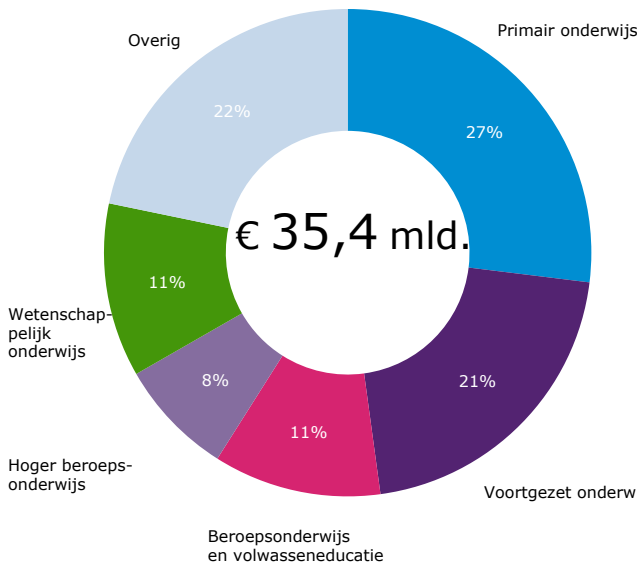
De uitkering is in de meeste gevallen 70% van het inkomen uit werk.

...maar ontvangt net als bij de WW, WIA, Wajong en ZW minimaal het sociaal minimum (bijstand).

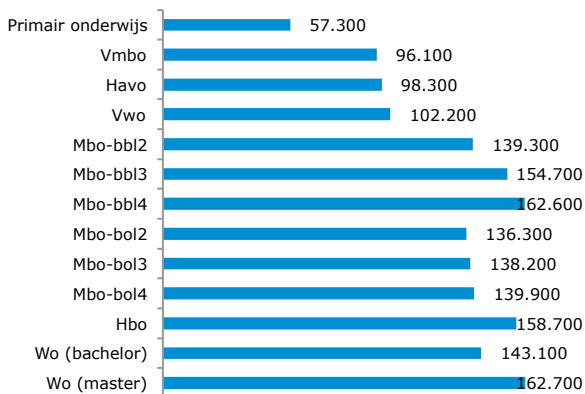
3. Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Figuur 71 Uitgaven OCW opgesplitst

Tabel 72 Totale uitgaven diploma*, 2015

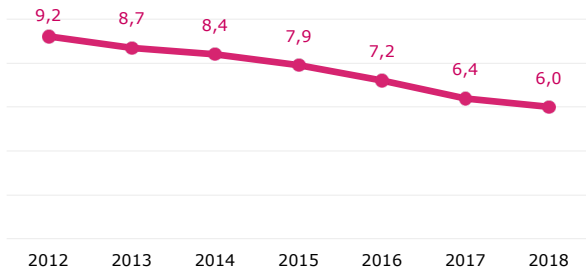
* De uitgaven die nodig zijn om iemand op te leiden tot een bepaald diploma in het door de overheid bekostigde reguliere onderwijs. Het gaat om de uitgaven van de overheid en de private sector aan onderwijsinstellingen voor de onderwijskundige diensten, de aanvullende niet-onderwijskundige diensten (vervoerskosten, studentenvoorzieningen e.d.) die de onderwijsinstellingen leveren en de zogenoemde apparaatskosten, exclusief uitgaven voor R&D

Bron: CBS

4. Rentelasten staatsschuld

De rentelasten zullen in 2018 6 miljard euro bedragen...

Figuur 73 Rentelasten staatsschuld in miljarden euro*

* Stand september 2017

Bron: Ministerie van Financiën

... veroorzaakt door de lage rente...

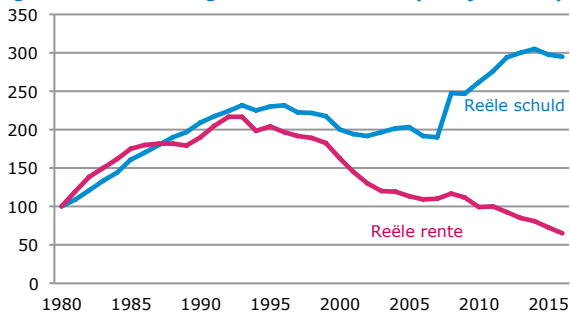
Figuur 74 Gemiddeld rentepercentage over EMU-schuld (nom.)

Bron: Miljoenennota 2018

... die er is ondanks de hogere staatsschuld.

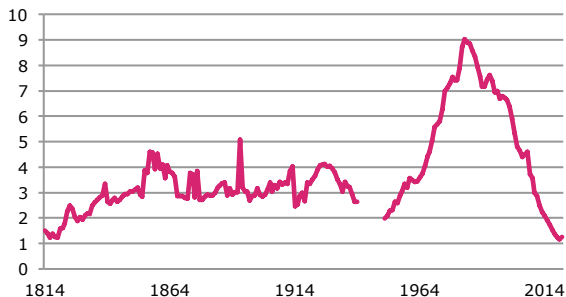
Figuur 75 Ontwikkeling EMU-schuld en rente (basisjaar 1980)

Bron: Miljoenennota 2018

De daling via de rente is een voorzetting van een trend die begon in de jaren '80.

Figuur 76 Gemiddeld rentepercentage over EMU-schuld (nom.)

Bron: Miljoenennota 2018

Directie AFEP

Oktober 2017

XEROXOBT | 867180